

DOI 10.4467/2543733XSSB.19.003.11402

MAŁGORZATA PACHOWICZ
Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Tarnowie

**JĘZYKOWA FORMA NAGŁÓWKA PRASOWEGO
W DYSKURŚIE MEDIALNYM
ODRODZONEJ RZECZYPOSPOLITEJ
(NA PRZYKŁADZIE
„ILUSTROWANEGO DZIENNIKA POLSKIEGO” Z 1919 R.)**

**The Linguistic Form of the Press Heading in the Media Discourse
of the Reborn Polish-Lithuanian Commonwealth
(on the Example of „Illustrated Polish Journal „ from 1919)**

Summary

The aim of the presented considerations is to discuss the linguistic construction of headlines announcing the various press texts published in the “Illustrated Polish Journal” in 1919 in Krakow. These headlines, being part of the media discourse of the reborn Republic of Poland, are interesting examples of statements affecting the recipient, drawing their attention to the letter press texts, especially those referring to the affairs of a free and united fatherland. The headlines can, for example, specify the content of the press text; impose a specific interpretation and evaluation of events on the recipient; hint at the recipient to make certain decisions.

Keywords: media discourse, press headline, press genre, Krakow press

Słowa kluczowe: dyskurs medialny, nagłówek prasowy, gatunek prasowy, prasa krakowska

W dyskurs medialny i dyskurs prasowy odrodzonej Rzeczypospolitej wpisuje się wydawany w Krakowie „Ilustrowany Dziennik Polski”. Historia tego dziennika¹ łączy się z krakowskim obozem narodowo-demokratycznym, którego organem prasowym był miesięcznik „Rok Polski” (założony w 1916 r.). Pismo to po odzyskaniu niepodległości prze-

¹ Na podstawie: C. Brzoza, *Polityczna prasa krakowska 1918–1939*, Kraków 1990, s. 52–54.



żywało trudności i zostało zlikwidowane. W tej sytuacji obóz narodowo-demokratyczny w Krakowie nie posiadał swojego pisma i dlatego pierwszą próbę zmiany tej sytuacji podjęto w początkach 1919 r. Dnia 9 stycznia założono Spółkę „Wydawnictwo Ilustrowanej Gazety Polskiej”, aby wydawać pismo codzienne i prowadzić własną drukarnię. Spółkę utworzyło 19 osób, m.in. Adam Łobaczewski, Marian Kochanowski, Józef Kielman i Stanisław Burtan, profesorowie UJ: Ignacy Chrzanowski, Zdzisław Jachimecki i Wacław Sobieski. Podczas pierwszego i jedyne go zebrania akcjonariuszy (w dniu 22 lutego 1919 r.) dokonano zarówno zmiany nazwy spółki na „Prasa Narodowa”, jak i tytułu dziennika na „Ilustrowany Dziennik Polski”². Dyrektorem spółki i równocześnie redaktorem wydawnictwa został Ludwik Szczepański³.

Pierwszy numer „IDP” ukazał się w Krakowie w dniu 7 lutego 1919 r. i został opatrzony podtytułem: „organ demokratyczny poświęcony sprawie wolnej zjednoczonej Rzeczypospolitej”, od numeru 4 (z dnia 10 lutego 1919 r.) podtytułem: „organ demokratyczny i narodowy poświęcony sprawie wolnej, zjednoczonej Rzeczypospolitej”; a od numeru 34 (z dnia 12 marca 1919 r.) podtytułem: „organ demokratyczny i narodowy poświęcony sprawie wolnej, zjednoczonej Rzpltej”. „IDP” (numery 1–78) ukazywał się od dnia 7 lutego do dnia 27 kwietnia 1919 r. Natomiast od numeru 79 do 136 (od dnia 28 kwietnia do dnia 1 lipca 1919 r.) przymiotnik „ilustrowany” zniknął z tytułu i pismo nosiło tytuł „Dziennik Polski. Organ demokratyczny i narodowy poświęcony sprawie wolnej, zjednoczonej Rzpltej”.

Wydawcą dziennika był Stanisław Rymar⁴. Pismo nie miało własnego lokalu redakcyjnego i w ciągu pięciu miesięcy zmieniało trzykrotnie swój adres (ul. Stolarska 8, ul. Szpitalna 36, ul. Karmelicka 16). Odbijano je początkowo (numer 1 i 2 z dnia 7 i 8 lutego) w drukarni „Prawdy” (założonej przez ks. Melchiora Kądziołę w 1908 r., ul. Stolarska 1), ale po kilku dniach (od dnia 9 II, kiedy ukazał się numer 3 pisma) przeniesiono druk, ze względów finansowych, do zakładu Eugeniusza i Kazimierza Koziańskich (ul. Karmelicka 16).

W dzienniku zamieszczano przede wszystkim informacje o aktualnych wydarzeniach, np. posiedzeniach sejmu odrodzonej RP, konflikcie polsko-czeskim, powrocie armii gen. Józefa Hallera do kraju, walkach w obronie Lwowa. W zamieszczanych tekstach prasowych

² W numerze 1 „Ilustrowanego Dziennika Polskiego” zamieszczono informację, że „aby zapobiec ewentualnemu identyfikowaniu naszego dziennika ze socjalistyczną »Gazetą Polską« w Warszawie, redakcja postanowiła zaniechać wznowienia tytułu »Ilustrowana Gazeta Polska« i obrała dla gazety tytuł »Ilustrowany Dziennik Polski«”. „IDP”, 7 II 1919, nr 1, s. 1. Tu i dalej, odwołując się do tekstów prasowych zamieszczonych w „Ilustrowanym Dzienniku Polskim”, stosuję skrót tytułu „IDP” i podaję datę wydania dziennika, jego numer oraz numer strony, z której pochodzi cytat.

³ L. Szczepański (1872–1954), poeta, dramaturg, powieściopisarz, dziennikarz, publicysta, twórca krakowskiej ilustracji i fotografii prasowej, ojciec krakowskiej prasy sensacyjnej; w Krakowie wydawał czasopisma: „Życie”, „Urwisz”, „Ilustracja Polska”, „Nowiny dla Wszystkich”, „Nowiny”, w latach 1914–1939 publikował w „Ilustrowanym Kurierze Codziennym”. Był redaktorem naczelnym dwutygodnika „Kupiec Polski” (I X 1907–I XI 1909) oraz „Ilustrowanego Dziennika Polskiego” (7 II 1919–I VII 1919). M. Wulczyńska, *Szczepański Ludwik*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XLVII/3, Warszawa–Kraków 2011, s. 343–349; J. Myśliński, *Szczepańscy: dziennikarze niekonwencjonalni*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1991, nr 30/3–4, s. 104–112.

⁴ S. Rymar (1886–1965), publicysta, historyk, organizator Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego w Krakowie, poseł na Sejm RP I i III kadencji. J. Kuś, *Stanisław Rymar 1886–1965*, Kraków 1986; J. Kuś, *Działalność społeczno-polityczna Stanisława Rymara 2 II 1886–14 X 1965*, „Studia Historyczne” 1989, z. 3, s. 417–436; W. Wojdyło, *Refleksje nad myślą obozu narodowego 1918–1939. Posłowie bibliograficzne*, „Dzieje Najnowsze” 2006, nr 4, s. 197–205.

dzielono istniejące w Polsce ugrupowania polityczne na dwa przeciwstawne sobie obozy – endecję wraz z ugrupowaniami, które dążą do odbudowy Polski, oraz przeciwników takich działań, lekceważących ojczyznę i podważających sens jej istnienia.

Pismo rozwijało się z dużymi trudnościami. W poważnej publicystyce politycznej nie mogło się mierzyć z »Naprzodem«, »Nową Reformą«, »Czasem« i »Głosem Narodu«, a w sensacyjności dystansowały je zdecydowanie »Goniec Krakowski« i »IKC«. Mimo wysiłków L. Szczepańskiego i współpracujących z nim Jerzego Konarskiego, Jana Stankiewicza, Janusza Harnisz-Śmiechowskiego dziennik nie potrafił pozyskać sobie klienteli. Niewiele pomagały dobre recenzje teatralne K. H. Rostworowskiego czy sporadycznie zamieszczane artykuły S. Pigonia i I. Chrzanowskiego. W czerwcu, ze względów finansowych przekształcono dziennik w popołudniówkę. Podwyżka cen drukarskich wprowadzona 1 VII 1919 r. przerastała już możliwości wydawnictwa i pismo zlikwidowano⁵.

Przedmiotem analizy zawartej w niniejszym artykule są nagłówki tekstów prasowych zamieszczanych w „IDP”⁶ w kontekście dyskursu prasowego odrodzonej Rzeczypospolitej. Teksty prasowe, które opatrywane są nagłówkami, reprezentują różnorodne gatunki dziennikarskie, zarówno informacyjne (np. notatki, wzmianki), jak i publicystyczne (np. artykuły, felietony). W definicjach nagłówka prasowego (terminu używanego wymiennie z tytułem⁷) zwraca się uwagę, iż jest to ważny „początkowy element materiału dziennikarskiego”⁸, który „zachęca do lektury i odpowiada treści utworu; powinien być lapidarny, ciekawy, celny i treściwy”⁹. Nagłówek, stanowiąc „inicjalny składnik ramy tekstowej”¹⁰, anonsuje, czyli zapowiada konkretny tekst prasowy, prezentuje tekst, przekazuje informację o tekście i nakłania czytelnika do przeczytania tekstu¹¹.

Nagłówek i tekst prasowy wpisują się w dyskurs medialny, często określane także jako dyskurs prasowy. W obu tych terminach nadrzędnym pojęciem jest *dyskurs*, pojęcie wieloznaczne, odnoszone m.in. do sposobu używania języka charakterystycznego dla danej osoby, instytucji; do sposobu użycia języka znamiennego dla określonej sytuacji komunikacyjnej. Dyskurs jest celowym, nieprzypadkowym użyciem języka do komunikowania się w sytuacjach społecznych, np. w mediach masowych – w prasie¹². Dyskurs medialny, zdaniem Małgorzaty Lisowskiej-Magdziarz, stanowi zespół sposobów „celowego, nieprzypadkowego używania języka do komunikowania informacji, opinii, wartości, koncepcji,

⁵ C. Brzoza, *Polityczna prasa krakowska...*, s. 54.

⁶ Nagłówki tekstów prasowych są sksercowane z numerów od 1 do 78 „Ilustrowanego Dziennika Polskiego” z 1919 r.

⁷ „Relacje pomiędzy nazwami nagłówki i tytułu nie są w literaturze prasoznawczej precyzyjnie ustalone. Termin nagłówek może oznaczać tytuł główny lub odnosić się do tytułu złożonego”. M. Wojtak, *Analiza gatunków prasowych*, Lublin 2010, s. 17.

⁸ *Słownik terminologii medialnej*, red. W. Pisarek, Kraków 2006, s. 127.

⁹ *Ibidem*, s. 225.

¹⁰ M. Wojtak, *Gatunki prasowe*, Lublin 2004, s. 21.

¹¹ Por. J. Fras, *Dziennikarski warsztat językowy*, Wrocław 1999, s. 105–111; S. Gajda, *O tytułach tekstów. Wprowadzenie do problematyki*, „Zeszyty Naukowe WSP w Opolu, Filologia Polska”, XXIV (1985), s. 144; E. Pałuszyńska, *Nagłówki w „Gazecie Wyborczej” (ekspresywna leksyka, frazematyka, metaforyka)*, Łódź 2006, s. 9–12; W. Pisarek, *Poznać prasę po nagłówkach! Nagłówek wypowiedzi prasowej w oświetleniu lingwistycznym*, Kraków 1967, s. 8; M. Wojtak, *Analiza...*, s. 18–22; K. Wolny Zmorzyński, A. Kaliszewski, W. Furman, *Gatunki dziennikarskie. Teoria, praktyka, język*, Warszawa 2006, s. 187–188.

¹² M. Lisowska-Magdziarz, *Analiza tekstu w dyskursie medialnym*, Kraków 2006, s. 15.

poglądów mediów na różne tematy”¹³. W zależności od przyjętych założeń badawczych, możemy mówić o „dyskursie określonych mediów (...), dyskursie związanym z konkretną tematyką, dyskursie poszczególnych gatunków lub dyskursie mediów *tout court*”¹⁴. Dyskurs prasowy jako jeden z przejawów dyskursu medialnego – jak pisze Maria Wojtak – współdzieli z nim wiele cech: poza wielowymiarowością i dynamicznością cechuje go także „specjalnie kształtowana wizja świata, ujmowana w reguły komunikowania, czyli przedstawianie faktów zgodnie z punktem widzenia wybranym przez medialnego nadawcę (...)”¹⁵. Do cech przypisywanych dyskursowi prasowemu M. Wojtak zalicza: politematyczność, poliintencyjność, polipodmiotowość, poligatunkowość oraz polifoniczność.

Nagłówki tekstów prasowych w „IDP”, wpisując się w dyskurs medialny odrodzonej Rzeczypospolitej, stanowią interesujące przykłady wypowiedzi oddziałujących na odbiorcę, zwracających jego uwagę na zamieszczone w piśmie teksty prasowe, zwłaszcza odnoszące się do spraw i wydarzeń dotyczących odrodzonej ojczyzny, np.:

Rada ministrów w Warszawie uchwaliła jednorazowy podatek od majątku i zaprowadza walutę polską („IDP”, 7.02.1919, nr 1, s. 4),

Paderewski przeciwko ugodzie polsko-czeskiej („IDP”, 7.02.1919, nr 1, s. 1),

Wykrycie sprzyśiężenia socjalistów, komunistów i bundowców celem zdeorganizowania wojska polskiego („IDP”, 9.02.1919, nr 3, s. 1),

Czesi nie chcą opuścić Śląska („IDP”, 24.02.1919, nr 18, s. 2),

Bohaterski Lwów ginie („IDP”, 6.03.1919, nr 28, s. 1),

Gehenna łwowska („IDP”, 6.03.1919, nr 28, s. 1),

Sukcesy wojsk polskich na Litwie, Białorusi i Wołyniu („IDP”, 6.03.1919, nr 28, s. 4),

Lwów znowu pod granatami ruskimi („IDP”, 17.03.1919, nr 39, s. 4),

Reorganizacja sądownictwa w Galicji („IDP”, 17.03.1919, nr 39, s. 5),

Armia Hallera zacznie lądować 15 kwietnia („IDP”, 9.04.1919, nr 62, s. 1),

Gdańsk będzie państwem samodzielnym pod nominalną kontrolą Polski? („IDP”, 9.04.1919, nr 62, s. 1),

Zajęcie Wilna przez wojska polskie („IDP”, 23.04.1919, nr 74, s. 1),

Paderewski dnia 29 [kwietnia – MP] wygłosi w Sejmie expose polityczne („IDP”, 24.04.1919, nr 75, s. 4).

Są to nagłówki, które mają różnorodne ukształtowanie składniowe, od wypowiedzeń werbalnych (zdań pojedynczych i złożonych, zwłaszcza złożonych współrzędnie), poprzez wypowiedzenia niewerbalne (równoważniki zdań, zawiadomienia i wykrzyknienia)¹⁶.

Tytuły w „IDP” stanowią także interesujące przykłady powiadomień¹⁷, które poprzez swoisty sposób ich konstrukcji, przyciągają uwagę odbiorcy i zachęcają do zapoznania się z anonowanym tekstem. Nagłówki oddziałują na czytelnika albo poprzez wyrażoną wprost informację o treści tekstu (np. *Lwów i okolice znowu ostrzeliwane. Ukraińcy strzelają pociskami gazowymi*, „IDP”, 8.04.1919, nr 61, s. 3; *Patrole polskie nad Zbruczem. Kontakt z armią rumuńską osiągnięty. Dzika mobilizacja Ukraińców. Galicja Wschód żąda administracji wojskowej*, „IDP” 26.05.2019, nr 106, s. 1), albo poprzez swoją lakoniczność

¹³ Ibidem, s. 18.

¹⁴ M. Wojtak, *Głosy z teraźniejszości...*, s. 18.

¹⁵ Ibidem, s. 20.

¹⁶ Por. W. Pisarek, *Poznać prasę...*, s. 29–47.

¹⁷ W. Pisarek, *O języku stowarzyszonym*, „Język Polski” 1964, nr 4, s. 220–231.

i niejednoznaczność (np. *Gdańsk a Cieszyńskie*, „IDP”, 15.03.1919, nr 37, s. 1; *Budownictwie Polski*, „IDP”, 15.03.1919, nr 37, s. 3; *Podstępna robota Niemców*, „IDP”, 13.04.1919, nr 66, s. 3). W obu przypadkach celem tak konstruowanych tytułów jest pozyskanie odbiorcy, kształtowanie jego postawy wobec rzeczywistości i jej oceny.

Charakterystyczną i dominującą cechą nagłówków tekstów prasowych zamieszczonych na łamach „IDP” jest to, że są one bardzo rozbudowane, co sprawia, że nie tylko zapowiadają, ale wręcz precyzują treść tekstu prasowego, czy nawet streszczają zamieszczony poniżej tekst. Te złożone tytuły obejmują tytuł główny (wyróżniony większą i pogrubioną czcionką), uzupełniony nadtytułem lub podtytułem. Ponadto w takich tytułach odzwierciedla się także określone nacechowanie emocjonalne (np. w formie zdań wykrzyknikowych, zdań pytających albo w nacechowanej leksyce), dlatego odbiorcy-czytelnikowi od razu zostaje niejako narzucona określona interpretacja i ocena wydarzeń. Tak zbudowane nagłówki zawierają, wyrażone wprost, istotę i sens tekstu prasowego, np.:

Umowa polsko-czeska. Uwolnienie jeńców. Dostarczenie materiału wojennego i węgla. Kolej Bogumin–Cieszyn w rękach czeskich. Komisja międzynarodowa ma ustalić granice („IDP”, 7.02.1919, nr 1, s. 1), tytuł notatki odnoszącej się do umowy (akceptowanej przez Romana Dmowskiego) „pomiędzy polskimi i czeskimi przedstawicielami co do zatargu śląskiego”. W podtytule notatki, w formie zapowiedzi, wymienione zostały wszystkie punkty umowy, przytoczonej w rozbudowanej formie w tekście prasowym, który brzmiał następująco:

Prowizoryczna umowa określa:

- a) Natychmiastowe wolnienie wszystkich wziętych przez Czechów jeńców polskich włącznie z ich bronią.
- b) Czesi mają przedsięwziąć zaopatrzenie Polski w materiał wojenny i dać dla niego wolny przewóz.
- c) Czesi mają zatrzymać prowizorycznie zawiadywanie kolei Bogumin (stacja), a stamtąd do Cieszyna, okupacja polska rozpocznie się od ostatnio wymienionej miejscowości i ciągnąć się będzie do granicy słowackiej.
- d) Czesi gwarantują równą ilość węgla dla potrzeb polskich. Administracja kopalń i rozdział węgla mają być przeprowadzone pod nadzorem międzynarodowej komisji, która ma być natychmiast wyznaczona.
- e) Wspomniana powyżej komisja międzynarodowa będzie miała również powierzone zadanie i zaraportowanie o ostatecznym ustaleniu granic („IDP”, 7.02.1919, nr 1, s. 1).

Paderewski o sytuacji. Nasz naród jest zdrowy. Wiara w świetną przyszłość państwa. Trzeba mieć ufność do koalicji. Pomoc z pewnością nadejdzie („IDP”, 7.02.1919, nr 1, s. 1), w tytule anonsującym przemówienie I. J. Paderewskiego, wygłoszone do przedstawicieli prasy warszawskiej w dniu 5 lutego 1919 r., zostały zawarte główne tezy wystąpienia premiera.

Konstituanta. Sejm warszawski zbierze się w niedzielę 9 b.m. Przewodniczący po starszeństwie ks. Ferdynand Radziwiłł. Prezydentem Rzeczypospolitej będzie z pewnością wybrany Paderewski („IDP”, 7.02.1919, nr 1, s. 3); w nagłówku zawarto najistotniejsze informacje dotyczące posiedzenia Sejmu RP.

Tekst prowizorycznego układu w sprawie Śląska. Prawa narodowe pozostają nienaruszone. Dopiero kongres rozstrzygnie o przynależności i zakreśli granice („IDP”, 8.02.1919,

nr 2, s. 1), tytuł wiąże się z artykułem, w którym dokładnie przedstawiono stanowisko wielkich mocarstw odnoszące się do zatargu pomiędzy Czechami i Polakami w Księstwie Cieszyńskim.

Z czterech frontów bojowych. *W Poznańskim spokój i nowe zwycięstwa. Postępy w Chelmszczyźnie. Odparte ataki w Galicji wschodniej. Na Śląsku zawieszenie broni* („IDP”, 7.02.1919, nr 2, s. 5), nagłówek wyjaśnia wszystko, zawiera informacje zarówno o miejscach walk, jak i rezultatach tych walk, czyli podaje szczegóły, które zawarte są w tekście prasowym.

Z walk o całość Rzeczypospolitej. *Wyparcie bolszewików z Pławskiego. Odparte ataki Ukraińców na Bełżec. Złamanie rozejmu przez Czechów* („IDP”, 24.02.1919, nr 18, s. 7), obszerny tytuł anonsujący notatkę zawierającą informacje o walkach polskich wojsk na Litwie i Białorusi, Wołyniu, w Galicji Wschodniej i sytuacji na Śląsku Cieszyńskim.

Czy Niemcy podpiszą traktat pokojowy w Wersalu, który będzie im przedłożony w dniu 26 kwietnia? Bądźmy przygotowani do wojny z Niemcami! Gdańsk jako autonomiczne miasto podlegał będzie suwerennej władzy Polski („IDP”, 23.04.1919, nr 74, s. 2–3). Jest to tytuł felietonu dotyczącego stanowiska Niemiec i ustaleń traktatu wersalskiego. Każdy z elementów tytułu znajduje swoje odzwierciedlenie w poszczególnych akapitach felietonu. Tytuł stanowi więc swoiste streszczenie tekstu prasowego, w którym znalazły się m.in. następujące stwierdzenia:

Takie zapytanie wisi dziś w powietrzu. Stawiają je sobie wszyscy dyplomaci. Oczywiście, że Niemcy będą się zażarcie targować, ale może w poczuciu własnego osłabienia i zmęczenia – w końcu podpiszą. Co będzie, jeśli nie podpiszą, jeśli (...) rozpoczną wojnę z Polską? (...) musimy być przygotowani do wojny z Niemcami. (...) O Gdańsku mówią, że (...) wojskowo, celnie, paszportowo itp. będzie złączony z Polską („IDP”, 23.04.1919, nr 74, s. 2–3).

Sprawa odrębności Litwy. *Nacz. Piłsudski zdaje się popierać akcję utworzenia odrębnego państwa litewskiego. Osobliwy komisarz generalny* („IDP”, 24.04.1919, nr 75, s. 4), w tytule tekstu prasowego zwraca uwagę wartościujące określenie „osobliwy”, odnoszące się do osoby komisarza generalnego, którym został postrzegany jako germanofil – Jerzy Osmołowski. W tekście notatki prasowej znalazło się stwierdzenie, że „nie wiadomo, czy nominacja nastąpiła w porozumieniu z rządem, czy też jest wyrazem jednostronnej woli nacz. Piłsudskiego” („IDP”, 24.04.1919, nr 75, s. 4).

General Haller w Polsce. *Przegląd batalionu instruktorskiego. Ofiarowanie ryngrafu Generałowi* („IDP”, 24.04.1919, nr 78, s. 4). Jest to tytuł notatki zawierający informacje o wszystkich wydarzeniach, które przedstawione zostały w anonsowanym tekście.

W „IDP”, oprócz nagłówków ujawniających niejako treść tekstu prasowego, są także nagłówki lakoniczne, o skondensowanej treści. Tego typu nagłówki, których znaczenia nie można rozszyfrować bez zapoznania się z tekstem, przez nie zapowiadany, przykuwają uwagę odbiorcy, intrygują, zaskakują i zachęcają do przeczytania artykułu czy notatki. Tytuły te są wieloznaczne, dlatego czytelnik dopiero po lekturze całości tekstu prasowego może odkryć ich właściwe znaczenia i odniesienia, ich sens. Są to m.in. następujące tytuły:

O jednolitość polskiej polityki („IDP”, 7.02.1919, nr 2, s. 5), tytuł jest zapowiedzią notatki odnoszącej się do decyzji I. Paderewskiego, prezydenta ministrów i ministra spraw zagranicznych, który uznał Polski Komitet Narodowy w Paryżu za przedstawiciela „sprawy polskiej wobec mocarstw ententy i rady związkowej szwajcarskiej”.

Posel dr Stanisław Grabski o Śląsku i Gdańsku („IDP”, 17.03.1919, nr 39, s. 1), tytuł notatki zawierającej informacje przekazane przez S. Grabskiego „Dziennikowi Cieszyńskiemu”:

na zachodzie przedstawia się sprawa granic polskich w myśl naszych życzeń i pragnień. Opinia polska niepokoi się o Gdańsk i Śląsk Górny, ale zdaniem moim, w tym względzie można być pewnym, że Śląsk i Gdańsk otrzymamy (...). Co do granic wschodnich, to otrzymamy to, dokąd potrafimy dojść i jak daleko utrzymamy się. Kwestia Galicji zależna jest od utrzymania Lwowa.

Prace sejmu i rządu („IDP”, 17.03.1919, nr 39, s. 3), ogólnikowy tytuł odnosi się do notatki zawierającej informacje dotyczące prac komisji sejmowych: skarbowo-budżetowej oraz odbudowy kraju, a także zebrania seniorów Sejmu. Tytuł zwraca również uwagę na prace rządu, o których czytelnik dowiaduje się z tekstu notatki:

rząd ogłosił dekret o obowiązku szkolnym. Wprowadzając powszechność nauczania, dekret ustanawia, że w każdej miejscowości, w której liczba dzieci wynosi przynajmniej 40, w wieku szkolnym, gmina obowiązana jest założyć szkołę powszechną. Wiek szkolny obejmuje 7 lat, do czasu jednak zorganizowania pełnych siedmioletnich szkół powszechnych tworzone będą szkoły powszechne z czteroletnią nauką codzienną i z obowiązkową nauką dwuletnią. Wiek szkolny zaczyna się z ukończeniem 7 lat.

Paderewski w Paryżu („IDP”, 9.04.1919, nr 62, s. 3), tym tytułem zostały opatrzone dwie notatki; z pierwszej czytelnik dowiaduje się, że I. Paderewski został gorąco powitany na paryskim dworcu. W gronie witających osób byli m.in.: „p. Wiliam Martin, w zastępstwie prezydenta republiki, kapitan Breton, w zastępstwie p. Clemenceau, pp. Dmowski i Dłuski, delegaci Polski na konferencji pokojowej i generał Haller”. W drugiej notatce znalazła się informacja, że „przybywszy do Paryża po dłuższej podróży Paderewski przystąpił zaraz do pracy, nawiązując bezpośrednio kontakt z różnymi osobistościami politycznymi i wojskowymi reprezentacji rządu polskiego w Paryżu”.

Wojska polskie wypierają wroga („IDP”, 9.04.1919, nr 62, s. 5), tytuł odnosi się do tekstu, w którym zamieszczono informację o działaniach wojsk polskich na frontach galicyjskim, litewsko-białoruskim i wołyńskim.

Lwów pod huraganowym ogniem („IDP”, 13.04.1919, nr 66, s. 4), tytuł zapowiadający notatkę, w której przekazano wiadomość o ataku artylerii ukraińskiej na Lwów i zniszczeniach spowodowanych tym ostrzałem.

General Józef Haller („IDP”, 24.04.1919, nr 75, s. 2). Takim tytułem został opatrzony obszerny artykuł ukazujący sylwetkę gen. J. Hallera, „strażnika majestatu Rzeczypospolitej, wzór wytrwania i rycerskiego hartu, wodza i żołnierza” („IDP”, 24.04.1919, nr 75, s. 3).

Jak zdobyto Wilno? („IDP”, 24.04.1919, nr 75, s. 5). Pytanie zawarte w tytule prowokuje do uzyskania odpowiedzi i przeczytania tekstu. Dopiero z tekstu notatki czytelnik dowiaduje się, że walki o Wilno trwały trzy dni (19–21 IV 1919 r.):

nieprzyjaciel szczególnie uporczywie bronił przedmieścia Surpiszki i przejścia przez Wilię. Dnia 21 b.m. w południe, gdy nadeszły pod wodzą gen. Rydza Śmigłego dalsze bataliony legionowe, udało się wyprzeć nieprzyjaciela z całego miasta, tak że obecnie Wilno z najbliższymi okolicami jest zupełnie w naszym posiadaniu (...). Dnia 21 kwietnia przybył do Wilna naczelny wódz Józef Piłsudski, powitany z ogromnym zapalem i wzruszeniem przez mieszkańców miasta („IDP”, 24.04.1919, nr 75, s. 5).

Nagłówki zamieszczone w „Ilustrowanym Dzienniku Polskim” z 1919 r. to przykłady konstrukcji językowych, które mają przede wszystkim zwracać uwagę czytelnika na zamieszczone pod nimi teksty. Poprzez tytuł nadawca, czyli autor tekstu prasowego, nawiązuje pierwszy kontakt z czytelnikiem¹⁸. Dlatego też nagłówki zapowiadają teksty i są konstruowane w taki sposób, aby przede wszystkim skrótowo poinformować odbiorcę o treści różnorodnych tekstów prasowych, ale równocześnie oddziaływać na postawę czytelnika i przekonać go, że warto przeczytać pełny tekst.

Dobrze spełniają swoją rolę w kontekście podstawowych funkcji każdego tytułu. Pełnią bowiem zarówno funkcję nominatywną (nazywają określoną wypowiedź dziennikarską), streszczającą (prezentują tekst, a przede wszystkim treść tekstu), jak i funkcję pragmatyczną (oddziałują na czytelnika poprzez swój ekspresywny i perswazyjny charakter). W odrodzonej Rzeczypospolitej prasa w taki sposób kształtowała opinię publiczną i określone postawy Polaków. Nagłówki, które znajdują się w „Ilustrowanym Dzienniku Polskim”, anonsują teksty odnoszące się do aktualnych wydarzeń i problemów, z jakimi zetknęła się odrodzona RP i jej mieszkańcy, pomagają czytelnikowi poznać, a przede wszystkim kategoryzować i interpretować otaczającą nową rzeczywistość.

Bibliografia

- Brzoza C., *Polityczna prasa krakowska 1918–1939*, Kraków 1990.
 Frasz J., *Dziennikarski warsztat językowy*, Wrocław 1999.
 Gajda, S., *O tytułach tekstów. Wprowadzenie do problematyki*, „Zeszyty Naukowe WSP w Opolu, Filologia Polska” XXIV (1985), s. 141–148.
 Kuś J., *Stanisław Rymar 1886–1965*, Kraków 1986.
 Kuś J., *Działalność społeczno-polityczna Stanisława Rymara 2 II 1886–14 X 1965*, „Studia Historyczne” 1989, z. 3, s. 417–436.
 Lisowska-Magdziarz M., *Analiza tekstu w dyskursie medialnym*, Kraków 2006.
 Myśliński J., *Szczeptańscy: dziennikarze niekonwencjonalni*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1991, nr 30/3–4, s. 104–112.
 Pałuszyńska E., *Nagłówki w „Gazecie Wyborczej” (ekspresywna leksyka, frazematyka, metaforyka)*, Łódź 2006.
 Pisarek W., *O języku stowarzyszonym*, „Język Polski” 1964, nr 4, s. 220–231.

¹⁸ W. Pisarek, *Tytuł utworu swoistą nazwą własną*, „Zeszyty Naukowe WSP w Katowicach. Prace Językoznawcze”, t. 3 (1966), s. 67–81.

- Pisarek W., *Poznać prasę po nagłówkach! Nagłówek wypowiedzi prasowej w oświetleniu lingwistycznym*, Kraków 1967.
- Pisarek W., *Tytuł utworu swoistą nazwą własną*, „Zeszyty Naukowe WSP w Katowicach. Prace Językoznawcze”, t. 3 (1966), s. 67–81.
- Słownik terminologii medialnej*, red. W. Pisarek, Kraków 2006.
- Wojdyło W., *Refleksje nad myślą obozu narodowego 1918–1939. Postowie bibliograficzne*, „Dzieje Najnowsze” 2006, nr 4, s. 197–205.
- Wojtak M., *Analiza gatunków prasowych*, Lublin 2010.
- Wojtak M., *Gatunki prasowe*, Lublin 2004.
- Wojtak M., *Głosy z teraźniejszości. O języku współczesnej polskiej prasy*, Lublin 2010.
- Wolny-Zmorzyński K., Kaliszewski A., Furman W., *Gatunki dziennikarskie. Teoria, praktyka, język*, Warszawa 2006.
- Wulczyńska M., *Szczepański Ludwik*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XLVII/3, Warszawa–Kraków 2011, s. 343–349.

Małgorzata Pachowicz – dr hab. w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie językoznawstwo; profesor PWSZ; kierownik Zakładu Filologii Polskiej w Instytucie Humanistycznym w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Tarnowie; zainteresowania naukowe: językoznawstwo współczesne, socjolingwistyka, pragmalingwistyka, język w mediach i kultura języka w mediach; autorka i współautorka publikacji odzwierciedlających jej zainteresowania naukowo-badawcze.

malgorzata.pachowicz@interia.pl

ORCID: 0000-0002-4862-6868